

**Рябчинська О.П.**

Класичний приватний університет

## ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБАМ ПОХИЛОГО ВІКУ

*У статті проаналізовано судову практику постановлення вироків щодо осіб пенсійного віку, що вчинили різні форми колабораційної діяльності. Зроблено висновок, що судова дискреція при призначенні покарання за санкцією ч.1 ст. 111-1 КК України можлива лише щодо строку цього покарання, що обумовлено, в першу чергу, наявністю в санкції безальтернативного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, по-друге, імперативною нормою ст. 69-1 КК України, яка велить призначати цей вид покарання виключно строком в 10 років за наявності принаймні двох обставин, що пом'якшують покарання, та відсутності обтяжуючих обставин. Разом з тим, встановлено, що попри імперативний характер цієї норми, суди навіть за наявності підстав для її застосування згадували про неї в поодиноких випадках. Проаналізовано ситуації з призначенням покарання за угодою про визнання винуватості на підставі ч. 5 ст. 65 КК та підходи щодо вирішення питання не призначення покарання у виді конфіскації майна при призначенні покарання на підставі ст. 65 КК, а також при звільненні від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК. В ході аналізу вироків в кримінальних провадженнях по обвинуваченню осіб похилого віку у вчиненні колабораційної діяльності в формах, передбачених частинами 2, 4, 5 та 7 ст. 111-1 КК України встановлено низку неоднозначних рішень судів щодо покарання таких осіб. Зокрема відсутність обґрунтування призначеного покарання з посиланням на ст. 69-1 КК, там де для цього були всі підстави; відсутність вказівки на ст. 77 КК, яка унеможливує призначення обов'язкового додаткового покарання у виді конфіскації майна у випадку звільнення особи від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України; затвердження судом узгодженого в угоді про визнання винуватості покарання, коли в угоді не вирішується доля обов'язкового додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.*

**Ключові слова:** покарання, особа похилого віку, пенсіонер, судова дискреція, колабораційна діяльність.

**Постановка проблеми.** За статистичними даними за кримінальні правопорушення проти національної безпеки України в 2022 році було засуджено 157 осіб у віці 50 років і старше, що близько 37 % від усіх засуджених за цю категорію кримінальних правопорушень осіб. Серед 140 осіб, засуджених за форму колабораційної діяльності, передбачену ч.1 ст. 111-1 КК України, 82 особи були віком від 50 років і більше (що складає 58% відсотків від загалу засуджених), серед них 28 осіб старше 65 років. Також особами цієї вікової категорії вчинялись й інші форми колаборації, передбачені ст. 111-1 КК України, зокрема за ч.2 - 2 особи, ч.4 - 7 осіб, ч.5 - 1 особа, ч.7 - 1 особа.

Відповідно до ст. 10 ЗУ «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пен-

сійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року. В структурі звіту про склад засуджених (форма №7) вік засуджених на момент вчинення злочину розподіляється в наступних вікових межах, від 50 до 65 років та від 65 років і старше. Тобто обидві ці групи включають осіб пенсійного та похилого віку. Водночас вказівка на вікову межу від 50 до 65 років тільки частково відображує кількість осіб похилого віку, що вчинили відповідні кримінальні правопорушення. Це потрібно враховувати оцінюючи репрезентативність вибірки для аналізу питання призначення покарання таким особам. Саме такими даними послуговуються науковці [1, с. 33].

**Мета статті.** Науковий інтерес становить питання призначення покарання особам похи-

лого віку, зважаючи на ряд особливостей щодо кримінальної відповідальності цієї категорії осіб, зокрема: унеможливлення призначення певних видів покарань «особам, яка досягла пенсійного віку» (ст.56, ст.57, ст. 61) та «особам у віці понад 65 років» (ст. 64); дискусійності призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю щодо осіб, які такої діяльності не займалися та посади не обіймали, адже санкції ст. 111-1 КК України передбачають зокрема зазначені вище види основних покарань, у тому числі безальтернативно; реальності досягнення цілей покарання за умови призначення покарання цього виду тощо.

**Аналіз останніх публікацій.** Не менше ніж з юридичною конструкцією норм про колабораційну діяльність в фаховому середовищі викликав дискусій підхід законодавця щодо пеналізації різних її форм, зокрема: відхід від усталеної доктринальної позиції щодо призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю «на майбутнє», тобто до осіб, які на момент вчинення кримінального правопорушення не обіймали відповідну посаду чи не займалися певним видом діяльності (а це переважна більшість усіх осіб пенсійного віку); неможливість призначення неповнолітньому у віці від 16 до 18 років за кримінальний проступок, передбачений частинами 1 або 2 ст. 111-1 КК, жодного виду покарання; необґрунтованість диференціації санкцій за різні прояви колабораціонізму взагалі та ін. У зв'язку з чим в наукових публікаціях наполегливо пропонували передбачити в санкціях частин 1 та 2 ст. 111-1 КК України альтернативні види основного покарання (В.В. Кузнецов, М.В. Сийплові, З.А. Загіней-Заболотенко, О. П. Рябчинська та ін.). Тим не менш, на сьогодні ситуація залишається без змін, суди обмежені в судовому розсуді і пов'язані чинними санкціями.

**Виклад основного матеріалу.** Так, було проаналізовано 25 вироків постановлених щодо пенсіонерів, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст. 111-1 КК, та 10 вироків за вчинення інших форм колабораційної діяльності сукупно на предмет дотримання загальних та спеціальних засад призначення покарання, визначених в ст. 65, 69 та 69-1 КК України. Попри те, що санкція ч.1 ст. 111-1 КК містить безальтернативний основний вид покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю суди, тим не менш, обґрунтовуючи призначення цього виду покарання вка-

зують на те, що ними враховано ступінь тяжкості вчиненого, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, переважно те, що засуджений раніше не судимий, повністю визнав свою вину, щиро розкався у вчиненому, активно сприяв розкриттю злочину. Відтак зазначені обставини впливають виключно на строк цього виду покарання, здебільшого призначається мінімальний строк 10 років [2; 3]. Тому, дещо формальним видається будь яке намагання аргументувати призначення цього виду покарання через вказівку, що з урахуванням обставин, передбачених ст. 65 КК України суд вважає, що з метою виправлення засудженого та запобігання нових кримінальних правопорушень йому необхідно призначити покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади, оскільки таке покарання повністю досягне мети його призначення та призведе до позитивних змін в особистості обвинуваченого, готовності до самокерованої правослухняної поведінки або відповідатиме завданням та цілям кримінального покарання. Насправді розсуд суду при призначенні покарання за санкцією ч.1 ст. 111-1 КК України стосується лише розміру, але аж ніяк не виду покарання.

Тільки в одному з проаналізованих вироків особі за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 111-1 КК було призначено покарання у виді позбавлення права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи органах, що надають публічні послуги, строком на 12 (дванадцять) років [4]. При цьому саме такий розмір покарання став підставою для апеляційної скарги прокурора, яка схилялась до строку цього покарання в 10 років. Помилковість рішення суду апелянт вбачала у помилковому незастосуванні судом першої інстанції при ухваленні остаточного рішення по справі положень ст.69-1 КК України.

Так, відповідно до вимог ст. 69-1 КК України, за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої статті 66 КК України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні обвинуваченим своєї вини, строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу. Ці приписи закону є імперативними і підлягають обов'язковому виконанню. Згідно з роз'ясненнями, які міс-

тяться у п. 6-2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 «Про практику призначення судами кримінального покарання», покарання не повинно перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. Однак визначення покарання з дотриманням правил цієї норми закону можливе лише за наявності обставин, передбачених пунктами 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК (з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; добровільне відшкодування або усунення заподіяної шкоди), а також при визнанні підсудним своєї вини та відсутності обставин, що обтяжують покарання. Водночас добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди не враховується тоді, коли такі збитки або шкоду не заподіяно [5]. Будь-яка з обставин, що пом'якшує чи обтяжує покарання враховується за умови, що цю обставину було дійсно встановлено, її може бути покладено в основу вироку і включено до мотивування призначеного судом покарання. Суд може посилається у вирок лише на ті обставини, які були предметом дослідження і підтверджені в судовому засіданні. Отже, вказана імперативна норма закону хоча й встановлює обмеження для суду щодо верхньої межі призначеного покарання, але виключно за умови встановлення судом визначених у цій нормі сукупності конкретних обставин. Призначення покарання меншого ніж дві третини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, при застосуванні приписів ст. 69-1 КК, можливо якщо санкція статті, частина статті передбачає покарання менш суворіше ніж ця частка [6].

Разом із цим, суд першої інстанції всупереч вищезазначеним вимогам закону призначив ОСОБА\_8 покарання за ч. 1 ст. 111-1 КК України у виді у виді позбавлення права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи органах, що надають публічні послуги, строком на 12 років, що перевищує 2/3 максимального строку та призвело до неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність [7]. Отже, безумовною підставою для застосування ст. 69-1 КК є встановлення трьох складових: 1) наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 та 2 ч. 1 ст. 66 цього Кодексу; 2) відсутності обставин, що обтяжують покарання; 3) визнання обвинуваченим своєї вини [8].

Аналіз вироків засвідчив, що фактично суддя

позбавлений суддівського розсуду (судової дискреції) в питаннях вибору співмірного та адекватного покарання особам, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст. 111-1 КК України виходячи з цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин кримінального провадження, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо через обмеженість підстав для суддівського розсуду. Зокрема підставами для судового розсуду при призначенні покарання виступають: кримінально-правові, відносно-визначені (де встановлюються межі покарання) та альтернативні (де передбачено декілька видів покарань) санкції, принципи права; уповноважуючи норми, в яких використовуються щодо повноважень суду формулювання «може», «вправі»; юридичні терміни та поняття, які є багатозначними або не мають нормативного закріплення, зокрема «особа винного», «щире каяття» тощо; оцінюючі поняття, зміст яких визначається не законом або нормативним актом, а правосвідомістю суб'єкта [9]. Стосовно ситуації, що аналізується, обмеженість судової дискреції обумовлена, по-перше наявністю в санкції безальтернативного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (якісна перепона), по-друге, імперативною нормою ст. 69-1 КК України, яка велить призначати це покарання виключно строком в 10 років за наявності принаймні двох обставин, що пом'якшують покарання, та відсутності обтяжуючих обставин. В подібних ситуаціях, а таких в кримінальних провадженнях щодо здійснення колабораційної діяльності пенсіонерами у формі, передбаченій ч.1 ст. 111-1 КК переважна більшість, судовий розсуд обмежено і фактично суддя не може відійти від уніфікованого застосування правових норм.

До речі, в тій переважній більшості випадків, коли судом призначалось покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на 10 років, при обґрунтуванні розміру покарання не згадувалась ст. 69-1 КК, хоча в справі були наявні всі підстави для її застосування. Натомість наводились судження, про те, що саме цей розмір покарання буде сприяти виправленню засудженої особи, досягненню цілей покарання тощо.

Зазначена вище проблема застосування імперативної норми ст. 69-1 КК України актуалізує питання обов'язковості врахування приписів цієї норми в правозастосовній практиці загалом. Вища судова інстанція з цього приводу неодноразово

в своїх рішеннях формувала правову позицію, в якій наголошувала, що обставини, передбачені п. 1 ч. 1 ст. 66 КК обставини, які пом'якшують покарання, а саме щире каяття і активне сприяння розкриттю злочину, є альтернативними, незалежними та можуть існувати відокремлено одна від одної [10], а також правову позицію, в якій акцентувала на імперативному характері цієї норми і визнавала незастосування положень ст. 69-1 КК у разі встановлення обставин, які дають підстави для її застосування, неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність [11].

Згідно зі сталою практикою Верховного Суду при призначенні покарання із застосуванням статті 69-1 КК добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди не враховується (відсутність цієї ознаки не є перешкодою для застосування спеціальних правил призначення покарання) тоді, коли такі збитки або шкоду не заподіяно (постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 22 червня 2023 року (справа № 953/22223/21, провадження № 51 - 3562 км 22)). Натомість у разі встановлення судом лише однієї обставини, яка пом'якшує покарання, наявності або відсутності обставин, що обтяжують його, а також інших загальних засад призначення покарання, суд може призначити винній особі покарання в межах, встановлених в санкції ч. 1 ст. 111-1 КК України, яке би було справедливим, а також необхідним і достатнім для виправлення обвинуваченого та попередження вчинення ним нових кримінальних правопорушень.

Призначення покарання на підставі годи про визнання винуватості на підставі ч. 5 ст. 65 КК. Непоодинокими є випадки укладення угод про визнання винуватості в цій категорії проваджень, коли узгоджена сторонами міра покарання оцінюється судом як така, що відповідає загальним засадам призначення покарання, інтересам суспільства є справедливою, необхідною і достатньою для виправлення обвинуваченого та запобігання вчинення ним нових правопорушень. Між тим, зустрічаються ситуації, коли в судовому засіданні під час з'ясування такої обставини, як беззастережне визнання винуватості обвинуваченим, засуджений говорив, що не пам'ятає чи здійснював публічні заклики такого змісту як вказано в обвинувальному акті. Така позиція засудженого спростовує факт беззастережного та повного визнання своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України (колабораційна діяльність), а отже і щирого

каяття, що є необхідними умовами укладення угоди. З цієї підстави в укладені угоди суд цілком законно відмовляє [12].

Звертає увагу той факт, що до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 111-1 КК, суди в проаналізованих вироках жодного разу не застосовували пом'якшення покарання цим особам на підставі ст. 69 КК. В окремих випадках суди при мотивуванні міри покарання вказували, що підстав для застосування до винної особи положень ст. 69 КК України, а саме призначення покарання нижче нижчої межі встановленої санкцією статті суд не вбачає. Утім таке пом'якшення мало місце у випадках призначення покарання за злочин, передбачений, зокрема ч. 4 ст. 111-1 КК України.

Окремі з таких рішень викликають питання. Так, суд затвердив угоду про визнання винуватості та узгоджене сторонами угоди покарання за ч. 4 ст. 111-1 КК України у виді штрафу в розмірі однієї тисячі чотириста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 24650 грн., із застосуванням ст. 69 КК України до додаткового покарання, тобто без конфіскації майна. Обставинами, які пом'якшують покарання, визнані щире каяття та активне сприяння розкриттю злочину, обставин, які обтяжують покарання, не встановлено [13]. Санкція ж ч. 4 ст. 111-1 КК передбачає покарання у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна. Отже, по-перше, суд, призначаючи покарання на підставі ст. 69 КК, не вирішив питання про застосування обов'язкового факультативного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що мав зробити. Власне це зауваження ґрунтується на теоретичному положенні, що в альтернативно-кумулятивних санкціях, в яких додаткове покарання розташоване після переліку альтернативних основних покарань і перед ним поставлений такий розділовий знак, як кома, додаткове покарання може бути приєднано до будь-якого з основних [14, с. 46]. Саме такою є санкція ч. 4 ст. 111-1 КК України. Тобто призначаючи покарання у виді штрафу, суд мав виходити з того, що обидва додаткові покарання мають бути призначені як додаткові до штрафу. Відтак, пом'якшуючи покарання на підставі ст. 69 КК України за рахунок не призначення



конфіскації майна як додаткового покарання, суд мав вирішити питання з іншим додатковим покарання, а саме позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Відповідно до ч.7 ст. 474 КПК суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону. Отже в повній мірі це стосується і оцінки узгодженого сторонами покарання на предмет відповідності приписам КК України. Так, зокрема, якщо у санкції статті, крім основного покарання (основних покарань, що є альтернативними), передбачено додаткові покарання як обов'язкові, сторони можуть прийняти рішення про їх незастосування лише за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 69 КК України [15, с.140]. На необхідність вирішення питання щодо призначення обов'язкового додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, в угоді про визнання винуватості акцентується і в правозастосовній діяльності, його не призначення без вказівки на ст. 69 КК України визнається неправильним застосування кримінального закону [16].

З іншого боку, згідно з ч.2 ст. 69 КК, на підставах, передбачених у частині першій цієї статті, суд може не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове, за винятком випадків призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Санкція ж ч.4 ст.111-1 КК передбачає покарання у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто більше три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що унеможлиблює застосування ч.1 ст. 69 КК до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч.4 ст.111-1 КК України. Норма ч. 2 ст. 69 КК є застосовною, якщо дотримані умови, передбачені ч. 1 ст. 69 КК. Проте сама диспозиція ч. 2 ст. 69 КК містить виняток щодо її застосування, а саме – її положення не поширюються на випадки призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3 000 нмдг, на що неодноразово звертав увагу і Верховний суд [17]. Отже оскільки штраф у розмірі до 10 000 нмдг визначено як одне з основних покарань у санкції ч. 4 ст. 111-1 КК, то положення ч. 2 ст. 69 КК є незастосовними у цьому кримінальному провадженні.

В іншому випадку, суд визнавши особу (70 років) винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч.5 ст. 111-1 КК України призначив покарання зі застосуванням ст. 69 КК, а саме покарання нижче від найнижчої межі у виді 2 років 6 місяців позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах місцевого самоврядування на строк 10 років та без конфіскації майна [18]. В даному разі пом'якшення покарання відбулося виключно за рахунок зниження мінімальної межі покарання основного покарання у виді позбавлення волі, передбаченого санкцією ч.5 ст.111-1 КК, оскільки конфіскація майна передбачена в санкції як додаткове факультативне покарання. Пом'якшення покарання на підставі ст. 69 КК застосовували суди і до осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ч.7 ст. 111-1 КК України, призначаючи шість років позбавлення волі, в той час як санкція цієї норми передбачає покарання у виді позбавлення волі строком від дванадцяти до п'ятнадцяти років [19].

Призначення покарання у виді конфіскації майна. В окремих випадках суд засудивши особу за ч.4 ст. 111-1 КК до позбавлення волі строком на три роки та звільнивши від відбування основного покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК, не вирішує питання про додаткове покарання у виді конфіскації майна [20]. Так, відповідно до ст. 77 КК України та п.9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання», у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням особі можуть бути призначені додаткові покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Отже законом передбачено вичерпний перелік додаткових покарань, які призначаються у разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням. У даному випадку призначення додаткового покарання у виді конфіскації майна прямо суперечить ст. 77 КК України. Це положення підкреслено в Постанові Касаційного кримінального суду, де зазначено, що «якщо суд з урахуванням обставин кримінального провадження та особи обвинуваченого, який вчинив колабораційну діяльність у формі провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором (ч. 4 ст. 111-1 КК), звільнив його від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК), то додаткове покарання у виді конфіскації майна, яке передбачене як обов'язкове додаткове пока-

рання у санкції ч. 4 ст. 111-1 КК, не призначається з огляду на імперативні приписи ст. 77 КК» [21].

Відповідно до положень ст. 59 КК покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого і встановлюється за *тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини*, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу. В судовій практиці зустрічаються неоднакові підходи щодо обґрунтування звільнення від відбування покарання з випробуванням та вирішенням питання про непризначення додаткового покарання у виді конфіскації майна. Перша позиція полягає у тому, що обґрунтовуючи непризначення винній особі додаткового покарання у виді конфіскації майна, суд одночасно застосовує положення ч. 2 ст. 69 КК України та ст. 77 КК України. Друга позиція зводиться до того, що застосування положень ч. 2 ст. 69 КК України при звільненні винної особи від додаткового покарання у виді конфіскації майна є зайвою, оскільки ст. 77 КК України передбачено вичерпний перелік додаткових покарань, які застосовуються при звільненні від відбування покарання з випробуванням і конфіскація майна до цього переліку не входить. Верховний суд висловив власну позицію, згідно з якою вказівка при призначенні покарання та подальшому звільненні від нього на підставі ст. 75 КК України на ч. 2 ст. 69 КК України, і ст. 77 КК України, не впливає на правильність призначення остаточного покарання й звільнення засудженого від його відбування. Зайве посилання на ст. 69 КК України не є таким, що порушує права та законні інтереси особи та не може викликати сумнівів та протиріч, що виникають при виконанні вироку [22].

При цьому варто ураховувати, що ст. 75 КК не передбачає звільнення особи від відбування додаткового покарання, призначеного судом, а лише від того основного покарання, яке прямо вказане у тексті ч. 1 ст. 75 КК, звільнення ж від додаткового покарання здійснюється на підставі ст. 77 КК. В протилежному випадку варто погодитися з О. П. Горохом, який вважає звільнення засудженого від відбування додаткового покарання на підставі ст. 75 КК неправильним застосуванням кримінального закону [23, с. 676].

**Висновки.** Тенденції призначення покарання особам похилого віку (у тому числі й пенсіонерам),

які вчинили колабораційну діяльність, визначаються її криміналізованими формами, що передбачають різні види основних покарань. І оскільки такі особи за статистикою переважно вчинювали колабораційну діяльність у формі, передбаченій ч.1 ст. 111-1 КК України, призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю займає чільне місце серед всіх видів покарань. Існування цього виду покарання в санкції ч.1 ст. 111-1 КК як єдиного основного виду покарання фактично поставило крапку в дискусійному питанні можливості призначення такого покарання особам, які на момент вчинення кримінального правопорушення такою діяльністю не займалися і будь яку посаду не обіймали. Суди при призначенні цього виду покарання враховували вже не усталені положення судової практики у виді правових висновків, викладених зокрема, у низці постанов Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду в частині можливості призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, в тому числі і до осіб, які на час вчинення зазначеного кримінального правопорушення не займали офіційно певні посади та не займалися офіційно певною діяльністю, з огляду на положення, передбачені ст. 55 КК України, а волю законодавця. Судовий розсуд при призначенні покарання, передбаченого санкцією ч.1 ст. 111-1 КК України можливий лише щодо розміру покарання, але не виду. Також судова дискреція обмежується наявністю підстав, визначених і імперативної норми, передбаченій ст.69-1 КК України, яка вимагає призначити покарання не більше ніж 2/3 найсуворішого виду та розміру покарання. В кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності у формі, передбаченій ч.1 ст.111-1 КК це покарання у виді 10 років позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

В ході аналізу вироків в кримінальних провадженнях по обвинуваченню осіб похилого віку у вчиненні колабораційної діяльності в формах, передбачених частинами 2, 4, 5 та 7 ст. 111-1 КК України встановлено низку неоднозначних рішень судів щодо покарання таких осіб. Зокрема відсутність обґрунтування призначеного покарання з посиланням на ст. 69-1 КК, там де для цього були всі підстави; відсутність вказівки на ст. 77 КК, яка унеможливує призначення обов'язкового додаткового покарання у виді конфіскації майна у випадку звільнення особи від відбування покарання з випробуван-

ням на підставі ст. 75 КК України; затвердження судом узгодженого в угоді про визнання винуватості покарання, коли в угоді не вирішується

доля обов'язкового додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

#### Список використаних джерел:

1. В'юник М.В. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / М.В. В'юник, М.В. Карчевський, О.Д. Арланова ; упоряд. Ю.В. Баулін. Харків: Право, 2020. 212 с.
2. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 05 жовтня 2022 року. Справа № 686/20331/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106873039>
3. Вирок Чорнобаївського районного суду Черкаської області від 28 вересня 2022 року. Справа № 709/486/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106474820>
4. Вирок Сахновщинського районного суду Харківської області від 11.05.2023 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110781926>
5. Пленум Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 «Про практику призначення судами кримінального покарання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>
6. Постанова ККС ВС від 05.07.2023 у справі № 676/3774/22 (№ в ЄДРСР 112117917). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/112117917>
7. Ухвала Харківського апеляційного суду 14 серпня 2023 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113111474>
8. Постанова ККС ВС від 19.06.2023 у справі № 759/29194/21 (№ в ЄДРСР 111804850) Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/111804850>
9. Постанова Верховного Суду від 22 березня 2018 року у справі № 207/5011/14-к (провадження № 51-1985 км 18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73001386>
10. Постанова Верховного Суду від 07 листопада 2018 року у справі № 297/562/17 (провадження № 51-329км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77870634>
11. Постанова ККС ВС від 29.11.2023 у справі № 594/1253/22 (№ в ЄДРСР 115409345). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/115409345>
12. Ухвала Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 27 січня 2023 року у справі № 689/202/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108678727>
13. Вирок Путивльського районного суду Сумської області 27.05.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680>
14. Тютюгін В.І., Єдвокімова О.В. Особливості застосування додаткових покарань у кумулятивних санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України. *Вісник Верховного суду України*. 2012. №7 (143). С.41-47.
15. Стоматов Е.Г. Большакова Д.О. Призначення покарання на підставі угод у провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. *Держава та регіони: Серія Право*. 2021. № 1 (71). С. 136-143.
16. Методичні рекомендації щодо участі прокурора у судовому кримінальному провадженні про злочини у сфері службової діяльності в суді першої інстанції Генеральної прокуратури України.
17. Постанова ККС ВС від 03.10.2023 у справі № 233/250/22 (№ в ЄДРСР 113985493). Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/113985493>
18. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області 06.10.2023 року у справі № 766/4459/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113971788>
19. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 20.10.2023 у справі № 646/2309/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114316291>
20. Вирок Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 22 лютого 2023 року у справі № 383/119/23 URL: [reyestr.court.gov.ua/Review/109149344](https://reyestr.court.gov.ua/Review/109149344)
21. Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 04.10.2023 у справі № 953/7065/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114021020>
22. Постанова ВСУ від 04.07.2011 року по справі № 5-11к11. Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/1800005525>
23. Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування. Київ: Дакор, 2019. 676 с.

**Riabchynska O.P. PECULIARITIES OF SENTENCING FOR COLLABORATION  
ACTIVITIES OF THE ELDERLY**

*The article analyzes the judicial practice of sentencing persons of retiring age who have committed various forms of collaboration. It is concluded that judicial discretion in sentencing under the sanction of Part 1 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine is possible only with regard to the term of this punishment, which is due, first of all, to the presence in the sanction of a non-alternative punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, and secondly, to the mandatory provision of Art. 69-1 of the Criminal Code of Ukraine which prescribes that this type of punishment shall be imposed exclusively for a term of 10 years in the presence of at least two mitigating circumstances and in the absence of aggravating circumstances. At the same time, it is established that despite the mandatory nature of this provision, the courts, even if there are grounds for its application, have mentioned it in isolated cases. The article analyzes the situations with sentencing under a plea agreement based on Part 5 of Art. 65 of the Criminal Code of Ukraine and approaches to resolving the issue of not imposing a punishment in the form of confiscation of property when sentencing under Art. 65 of the Criminal Code of Ukraine, as well as when released from serving a sentence with probation under Art. 75 of the Criminal Code of Ukraine. The analysis of verdicts in criminal proceedings on charges of elderly people of committing collaboration in the forms provided for in parts 2, 4, 5 and 7 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine revealed a number of controversial court decisions on the punishment of such persons. In particular, the lack of justification of the imposed punishment with reference to Art. 69-1 of the Criminal Code of Ukraine, where there were all the grounds for this; the absence of reference to Art. 77 of the Criminal Code of Ukraine, which makes it impossible to impose a mandatory additional punishment in the form of confiscation of property in the case of release from serving a sentence with probation under Art. 75 of the Criminal Code of Ukraine; approval by the court of the punishment agreed in the plea agreement, when the agreement does not decide on the fate of the mandatory additional punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities.*

**Key words:** punishment, elderly person, pensioner, judicial discretion, collaboration.